

УДК: 631.11-044.332:339.9

МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Бричко А.М., к.е.н., старший викладач кафедри економіки Сумського національного аграрного університету

Глобалізаційні процеси дають поштовх до подальшого економічного розвитку кожній країні, але обов'язковою умовою досягнення успіху є вдале поєднання можливостей та переваг національної економіки та процесів, що відбуваються на міжнародному рівні. Розробляючи механізм адаптації сільськогосподарського підприємства до умов глобалізації необхідно визначитись з: інноваційними підходами, що будуть застосовуватись у процесі адаптації аграрного підприємства; методами, які забезпечать пристосування підприємства до умов глобалізації; принципами, яких повинні дотримуватись суб'єкти підприємства (керівники, власники, фахові спеціалісти); очікуваними результатами, які повинні бути отримані на підприємстві при реалізації механізму адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації.

Основна мета адаптації підприємств до умов глобалізації – досягнення соціально-економічного, науково-інноваційного, техніко-технологічного розвитку на достатньому рівні в умовах внутрішньої і зовнішньої конкуренції. Конкуренція є гнучким механізмом, який миттєво реагує на будь-які ринкові зміни та забезпечує ефективність, пропорційність і динамічність розвитку економіки. Так як підприємства знаходяться у постійному русі в зовнішньому середовищі, розробка схеми складових адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації є актуальним і необхідним при загальній неурівноваженості підприємств, непередбачуваності ринкових відносин, нестабільності економічної системи країни, наслідках глобальної кризи.

Розглянемо чинники, які забезпечують адаптацію сільськогосподарських підприємств за наступними напрямками: організаційно-економічний (структурна трансформація аграрного сектору, диверсифікація виробництва; концентрація виробництва, кооперація виробництва, товару; спеціалізація–

кластеризація; державне регулювання; розвиток міжнародної торгівлі та ЗЕД; інтеграційні процеси (ціноутворення, кредитування, субсидювання, страхування), техніко-технологічний (інновації в технологіях виробництва, інновації в культурне землеробство, узгодженість світовим техніко-технологічним стандартам, якість продукції за екологічними, техніко-технологічними умовами); управлінський (інформаційне забезпечення; міжнародний аудит; стандарти обліку і звіти; контролінг; логістика); екологічний, соціальний. (рис. 1).

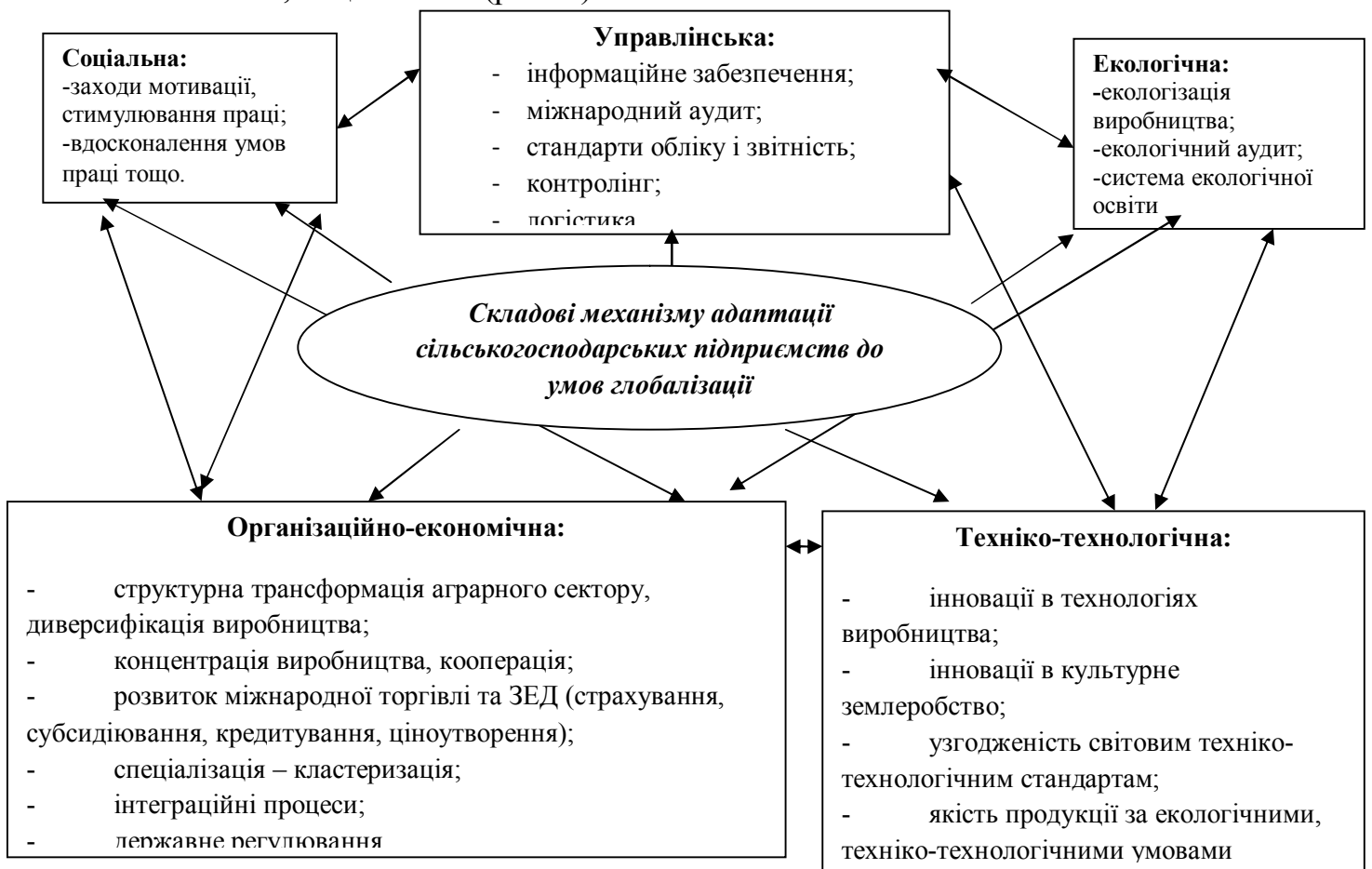

Рис. 1. Складові механізми адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації

(Джерело – розробка автора)

Організаційно-економічна складова механізму адаптації забезпечує функціонування підприємств різних розмірів, з різною специфікою виробництва, рівнем торгівлі на внутрішньому ринку, рівнем зовнішньоекономічної діяльності та економічним розвитком, щоб вони були здатні конкурувати на ринку і в результаті чого, швидше адаптуватись до умов глобалізації. Подальші інституційні перетворення повинні бути спрямовані на

трансформування відносин власності, приватизацію та націоналізацію виробничих фондів, забезпечення на власній основі розвитку різних форм власності і господарювання, еквівалентного обміну відносин між суб'єктами господарювання, державну підтримку, захист всіх форм ефективного господарювання, ефективної системи кредитування сільського господарства, вдосконалення сільськогосподарських ринків, сприяння техніко-технічному переозброєнню галузі, приділенню уваги розвитку сільських територій.

В сучасних умовах для ефективного функціонування підприємства необхідно постійно знаходити нові шляхи розвитку, до яких відноситься і диверсифікація. Вона дозволяє суб'єктам господарювання швидко змінюватись в залежності від умов ринку, знижувати ризики, гнучко реагувати на мінливу структуру попиту, ефективно використовувати кадрові, матеріально-технічні та фінансові ресурси. Концентрація товару на ринку є важливим індикатором в оцінюванні реальних шансів щодо інтеграції українських підприємств у світовий економічний простір, а також є одним з напрямів адаптації підприємств до умов глобалізації. Вона досягається наступними шляхами: розвитком сімейних ферм та концентрацією виробництва в крупно-товарних підприємствах, холдингах, кооперативах, кластерах [1, С. 69-75].

Якщо слідувати зарубіжному досвіду, то нам необхідно створити оптимальні умови для розвитку сімейних ферм, а отже середнього класу в сільській місцевості; стабільного надходження сільськогосподарської продукції і сировини до вітчизняних споживачів за прийнятними цінами, з одного боку, а з іншого - гарантування виробникам нормальних доходів для відтворення; подальших наукових досліджень та розробку стимулюючих нормативно-правових актів щодо формування біологічного агровиробництва та ринку органічних харчових продуктів. Це забезпечить використання переваг ринкової економіки, сприятиме поліпшенню якості товарів, призначених для внутрішнього та зовнішнього ринків, підвищить екологічну безпеку землекористування та рівень екологічної свідомості виробників [2, С. 209-353]. Та в умовах нашої держави дрібнотоварне виробництво не є ефективним. Сьогодні

можемо спостерігати досить стабільний приріст концентрації виробництва, що обумовлюється обсягами ресурсно-виробничої бази підприємства, від чого залежить досягнення більшого економічного ефекту та збільшення конкурентних переваг в певних регіонах. Щоб перейти до концентрації товару на ринку необхідно здійснювати кооперування та кластеризацію сільськогосподарських підприємств.

Зовнішньоекономічна діяльність є невід'ємним чинником, що забезпечує здійснення адаптації підприємств до умов глобалізації. Умовами гармонізації механізму розвитку зовнішньоекономічної діяльності до умов глобалізації, як основної складової міжнародної торгівлі є подолання кризових явищ за допомогою регулювання товарної структури зовнішньоекономічної діяльності; створення необхідних умов для залучення економіки України до системи міжнародного поділу праці; ефективного використання валютних засобів, систем кредитування, субсидювання; зменшення залежності технології виробництва від основних видів імпортованої сировини; оптимального підтримання рівня цін та інше.

В процесі дослідження встановлено, що міжнародний товарний обмін - один із напрямів глобалізації, нерозривно пов'язаний із зовнішньоекономічною діяльністю, є формою зв'язку між товаровиробниками та споживачами різних країн, який виникає на основі розвитку міжнародного поділу праці та матеріальною основою міжнародних економічних відносин. Важливим елементом міжнародного товарного обміну є міжнародна торгівля. На міжнародну торгівлю впливають внутрішні та зовнішні фактори. Вплив зовнішніх факторів залежить від стабільності економіки країни, від ситуації в агропромисловому комплексі та від міжнародного поділу праці. Дисбаланс в міжнародній торгівлі створює відсутність внутрішньої стабільності, що в свою чергу впливає на структуру агропромислового комплексу. Міжнародна торгівля повинна бути одним з основних джерел підвищення ефективності адаптації до умов глобалізації в агропромисловому комплексі. В Україні склалася деструктивна структура імпорту: країна закуповує продукцію, яку здатна

частково чи повністю виробляти самотужки. Українські підприємства переоснащуються імпортним устаткуванням, виробництво якого вже є або могло б бути налагоджено в Україні. Структура експорту головним чином зорієнтована на товари з низьким ступенем переробки, до яких у ЄС застосовують протекціоністські заходи, у країні продовжується випуск неконкурентоспроможної продукції [3, С. 102-103].

Економіка України інтегрується у світову систему господарства, а інтеграційні процеси нерозривно пов'язані з адаптацією підприємств до умов глобалізації. На сьогодні відносини між країнами ЄС та Україною розглядаються в режимі освоєння та завоювання українського економічного простору.

Розвиток всіх чинників організаційно-економічної складової переплітається з процесами ціноутворення та підвищення рівня доходу на підприємстві, кредитування, субсидювання, страхування, бо підвищення конкурентоздатності на підприємствах не можливе без цих похідних. Проблема реалізації цінових відносин в аграрному секторі є досить складною, що спричинено особливостями галузі, середовища продукування благ і ресурсів, задіяних у даному процесі. Ціни в сільському господарстві є вихідними для системи цін на споживчі товари, виробленої з сільськогосподарської сировини та мають велике значення для системи ціноутворення взагалі. Сільське господарство часто функціонує в досить несприятливих цінових умовах, що проявляється в негативних наслідках для аграрного сектора економіки. В аграрному секторі України ситуація з цінами неадекватна обсягу виробничих затрат, що впливає на ефективність господарювання [4, С.123-145].

Кредитування є важливою похідною для сільськогосподарських підприємств. Держава намагається сприяти кредитуванню у сільській місцевості, але незважаючи на це право користування кредитними ресурсами відсутнє. Особливу проблему складає значна кількість власників землі, які щойно отримали права на неї, та дрібних і середніх фермерських господарств,

які з'явилися протягом останніх років. Це є одним з основних факторів, що перешкоджає розвитку сільського господарства України.

Важливим питанням в розвитку сільського господарства України є запровадження субсидій, що будуть відповідати стандартам СОТ. В даному аспекті теж можуть виникати проблеми пов'язані із скороченням тих видів субсидій, які підпадають під заборону або обмеження згідно з Угодою про сільське господарство «відповідно збільшуючи дозволені субсидії - на фінансування дослідницьких, навчальних, консультативних та маркетингових програм, створення державних резервів для забезпечення продовольчої безпеки, страхування та гарантування безпеки доходів, виплати на відшкодування збитків від стихійних лих, допомогу на структурну перебудову, виплати за програмами охорони довкілля та регіональними програмами допомоги» [5].

Техніко-технологічне переоснащення в аграрному виробництві, переведення виробництва на якісно новий рівень функціонування необхідні під час здійснення глобалізаційних процесів та інтеграції України до СОТ. Саме техніко-технологічна складова є наступною в механізмі адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації. Застаріле обладнання, відсутність інновацій в технологіях виробництва, зберігання, недостатність коштів для придбання або фінансування інноваційних проектів, невідповідність стандартам якості продукції тощо є причиною того, що невирішеними на сучасному етапі залишилися проблемні питання в розвитку міжнародної торгівлі та адаптації до умов глобалізації. Проблемним є те, що експортна залежність економіки полягає у zdeформованій структурі та недостатніх якісних показниках сільськогосподарського виробництва; товарна і географічна прив'язка експорту є вкрай жорсткою; державна підтримка експорту сировинних товарів та продукції з низькою доданою вартістю консервує нинішній стан агропромислового комплексу, гальмуючи його структурні перетворення; енергетична залежність країни від імпорту енергоносіїв зростає у міру їх подорожчання; високий ступінь відкритості економіки України

спричиняє значне посилення впливу на неї змін у кон'юктурі зовнішніх ринків; реальна ревальвація гривні, що відбулася останні роки, вплинула на стримування експорту і стимулювання імпорту; різке скорочення національного виробництва товарів широкого вжитку спричинило зростання імпорту цих товарів в Україну [6, С. 49].

Досягнення необхідного рівня якості продукції вимагає безупинного навчання, підвищення кваліфікації спеціалістів, удосконалення обладнання, запровадження інноваційної техніки й технології, зниження витрат виробництва. Впровадження науково-інноваційної діяльності є способом вирішення цих питань, що допоможе повністю змінити не тільки сутність і результати виробничих процесів в аграрному секторі, але й умови існування суспільства в цілому. Найголовнішими факторами слабого розвитку інновацій є постійне реформування економіки, недостатнє фінансування з боку влади та інвесторів, а також небажання частини українських працівників застосовувати свої знання й навички в інноваційній сфері.

Недосконале культурне землеробство, техніко-технологічна база, відсутність якісної оцінки ґрунтів унеможливають виробництво продукції, яка б відповідала стандартам якості, тому узгодженість світовим техніко-технологічним стандартам є важливим чинником техніко-технологічної складової механізму адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації. Національні виробники продукції сільського господарства, що експортують її ще зобов'язані відповідати вітчизняним стандартам та стандартам країни-імпортера. У цілому глобальна система стандартизації базується на угодах про співпрацю: між ISO, IEC і ITU на міжнародному рівні; між організаціями зі стандартизації на регіональному рівні; двосторонніх між національними органами стандартизації. Держспоживстандарт України проводить роботу з гармонізації національних стандартів із міжнародними та європейськими. Провідні підприємства агропромислового комплексу вже вжили заходів для досягнення відповідності міжнародним стандартам, запровадивши міжнародні стандарти управління якістю та безпеки продукції ISO.

Адаптація змусила суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності впроваджувати на підприємствах сучасні інструментарії планування, контролю й управління. Управлінська складова механізму адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації є не менш важливою за попередні складові механізму. Без управлінських чинників не можливо розробити довготривалі перспективні плани в діяльності підприємства. Виникли передумови впровадження систем координації діяльності господарських одиниць, систематизації управлінських процесів на основі стандартів підприємства й інформаційних систем. Розробка інформаційних центрів, в яких буде закумульована вся необхідна інформація для сільгоспвиробника, з постійним оновленням інформації та співпрацею з керівниками підприємств для прогнозування своєї діяльності є важливим питанням в розвитку управлінської складової механізму адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації.

Контролінг, логістика та інші нові напрями управлінської складової адаптації підприємств до умов глобалізації орієнтовані на підтримку процесів прийняття управлінських рішень. Контролінг повинен забезпечити пристосування системи обліку до потреб в інформації осіб, що приймають рішення у зовнішньоекономічній діяльності. Функції контролінгу встановлюються через поставлення перед підприємством цілей й включають ті види управлінської діяльності, які забезпечують їх досягнення. До них відносяться облікові функції, підтримка процесу планування, контроль процесів, що протікають, оцінка відхилень та їхніх причин і коректування планів з урахуванням цих відхилень.

Розвиток ринкових відносин і інтеграція аграрних підприємств у світову економіку обумовили розвиток системи бухгалтерського обліку і переходу її на міжнародні стандарти фінансової звітності. Перехід до міжнародних стандартів фінансової звітності має принципове значення для залучення іноземних інвестицій, що в свою чергу багато в чому обумовлює успіх ринкових перетворень і економічне зростання. Найбільш розвинені країни користуються

своїми специфічними національними стандартами аудиту, а міжнародні стандарти просто приймаються до відома професійними організаціями. В нашій країні міжнародні кредити можливо отримати лише в тому випадку, якщо підприємство працює зі стандартами міжнародного рівня, адже наші показники ефективності прибутку та витрат на виробництво не збігаються. Система розробки та поступового застосування єдиних вимог, правил, принципів стосовно діагностики і відображення у фінансових звітах окремих об'єктів бухгалтерського обліку представляє собою стандартизацію бухгалтерського обліку.

Вирішення екологічних проблем набуває особливого значення в агропромисловому виробництві, зокрема у сільському господарстві, та є ще однією зі складових механізму адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації. Екологія – це елемент механізму адаптації, який тісно переплітається з іншими складовими та є результативним показником в усій діяльності сільгоспвиробника, адже ми повинні виробляти екологічно чисту та якісну продукцію. Сучасний стан економіки вимагає вироблення концепції екологізації агропромислового виробництва в умовах глобалізації. Основними складовими цієї концепції є: створення можливостей для екологізації виробничого потенціалу аграрної сфери, створення передумов переміщення господарських навантажень із природних на техногенні та економічні компоненти; формування функціонування економічного механізму й фінансування охорони навколишнього середовища; раціоналізація розміщення продуктивних сил в сільському господарстві з урахуванням можливостей для самовідновлення навколишнього середовища; організація ефективної системи екологічної освіти як для працівників аграрної сфери, так і для людей, що бажають займатися сільськогосподарською діяльністю відповідно до вимог нових форм господарювання.

Соціальна складова механізму адаптації є важливою складовою з точки зору як працівника так і власника підприємства, адже вона пов'язана із процесами організації та умов праці, вдосконаленням ділових і особистих

якостей працівника, станом морально-психологічного клімату, формуванням кадрового резерву, удосконаленням мотивації та стимулюванням праці, поліпшенням рекреаційних умов. Врахування усіх умов «комфортної» праці є закономірним при здійсненні адаптації підприємства до умов глобалізації, вказує на багатогранність, комплексність самого процесу адаптації, складність її механізму.

Таким чином, у процесі дослідження визначено основні складові адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації, які входять до механізму адаптації та не можуть функціонувати окремо. Встановлено, що механізм адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації представляє собою сукупність економічних засобів, застосування яких сприяє досягненню цілей підприємства в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності, шляхом адаптації внутрішнього та зовнішнього середовищ діяльності підприємства. Доведено, що механізм адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації складається з основних складових: організаційно-економічної, техніко-технологічної, управлінської, екологічної, соціальної. Схематично представили складові адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації у вигляді механізму

Список використаних літературних джерел:

1. Крисанов Д. Кластеризация экономической деятельности и обслуживания как инструмент устойчивого развития сельских территорий / Д. Крисанов, Л. Удова // Экономика Украины. – 2009. - № 10. – С. 69-75.
2. Одягайло Б.М. Генеза та глобалізаційна адаптивність економічної системи (інституціональний підхід): Моногр. / Б.М. Одягайло. – Львів: „Магнолія плюс”, 2006. – С. 209-353.
3. Єрмошенко М.М. Сучасні проблеми розвитку національної економіки і шляхи їх розв’язання: Колект. наук. моногр. // [за наук. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка]. - К.: Національна академія управління, 2008. – С. 102-108.
4. Попова В.В. Організаційно-економічний механізм управління розвитком національної макросистеми: архітектоніка та методологія статистичного оцінювання: Моногр. / В.В. Попова. – К.: ВПД „Формат”, 2008. – С. 123-167.
5. Угода про сільське господарство 15.04.1994, Угода, Міжнародний документ, Світова організація торгівлі - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=981_005
6. Мельник. Т. Проблемні питання розвитку зовнішньої торгівлі та економічного зростання в Україні / Т. Мельник // Економіст. – 2007. – № 4. – С. 46-49.